

El nou «Diccionari de la literatura catalana 62»: un pou de sorpreses

Autor: Jacint Bassó

Data de publicació: 13-01-2018

En Jacint Bassó s'estranya que en el «Nou Diccionari 62 de la literatura catalana» (2000) s'hi referencïin vint-i-dos autors catalans —que van viure des del segle XIII fins al XVIII— l'obra dels quals ha desaparegut. Per què?

A finals de l'any 2000, Edicions 62 va publicar el Nou diccionari 62 de la literatura catalana dirigit pel professor Enric Bou, que va coordinar un nombre important —potser massa elevat— d'assessors, de redactors i de col·laboradors. Entre ells jo mateix, encara que amb el nom canviat. Allà, a la pàgina IX, on diu Joan Bassó [sic] hi hauria de dir Jacint Bassó. El Nou diccionari 62... venia a ampliar el Diccionari de la literatura catalana publicat el 1979 i, segons que sembla, va haver d'accelerar-se'n la publicació perquè en aquells moments s'estava gestant un volum semblant: el Diccionari de la literatura catalana dirigit per l'Àlex Broch i publicat vuit anys després, el 2008, per Enciclopèdia Catalana. Cap de les dues editorials volia perdre l'oportunitat de ser la primera: el mercat és escàs i la ignorància no es dedica precisament a confegir biblioteques.

Poc després de sortir al carrer, el Nou diccionari 62 de la literatura catalana va generar un bon nombre de ressenyes entre les quals recordo la d'en Jordi Gàlvez, "Alguns comentaris al nou diccionari de la literatura catalana", publicada a Serra d'Or el març de 2001. És una crítica demolidora, on es recullen un bon nombre d'errors detectats a primera llegida. Coneguda la polèmica, vaig decidir llegir-me tot el Nou diccionari 62... per saber de primera mà a qui calia donar la raó. D'aquí que el meu exemplar estigui ple d'anotacions, de dubtes i de reserves. Però també de sorpreses. I és de les sorpreses del que vull parlar, perquè, dels errors —i n'està ple—, ja en van parlar d'altres.

Abans, però, de dir les sorpreses, vull tirar una mica més enrera: cap allà els anys vuitanta del segle passat, quan estudiava filologia catalana —llavors encara era filologia hispànica especialitat de catalana— a la Universitat Autònoma de Barcelona. Com és de suposar, vaig tenir diferents professors i professores de literatura medieval i moderna, però només un em va fer caure en el dubte sistemàtic, el doctor Albert Rossich de Girona, explicant-me que allò de la

“Decadència” havia estat un invent mortífer que calia desmantellar a tota màquina, si no volíem acabar de perdre els pocs bous i les poques esquelles que ens quedaven.

Encara que sigui difícil de creure —i no pot ser pas per falta d'hores de docència— mai ningú no ens va parlar del cas extraordinari de la Bíblia valenciana (no sé si s'ha de dir així), impresa en català el 1478 —una de les primeres edicions en llengua no llatina i abans de la primera impresa en llengua castellana— i que es va fer cremar tota sencera i tots els exemplars —segurament 600— el 1498 i de la qual només se'n conserven uns quants psalms trobats el 1860, segons ens n'informa l'incansable investigador Jordi Ventura. O per dir un segon cas, quan vam dedicar hores i més hores al Tirant lo Blanc, mai ningú no ens va parlar de la història editorial, exitosa però sospitosa alhora, tant de les dues edicions incunables en llengua catalana com de l'edició castellana de Valladolid del 1511 que, ai las!, no conté el nom de l'autor. Etcètera.

Reprenc el fil, és a dir, En Rossich i la seva lluita contra la “Decadència”, qui resumidament vindria a dir que aquesta etiqueta se la van inventar els mateixos que van posar en circulació la “Renaixença” amb la intenció de prestigiar aquesta segona tot denigrant allò que s'havia fet en els segles immediatament precedents i que en les cultures europees normals en diuen literatura moderna. Durant els segles XVI, XVII i XVIII a Catalunya, a València i a Mallorca gairebé tothom consumia productes literaris en català, la llengua d'ús corrent. Però on són els autors? On són les obres? On són els llibres? I encara una pregunta més greu, on són els investigadors que podrien dedicar-se a aquests tres segles llargs? Alguna cosa passa.

Torno al 2000 i a la lectura del Nou diccionari 62 de la literatura catalana. I comencen les noves sorpreses: coses que mai ningú no ens havia explicat i que, ordenades cronològicament, permeten aquest llistat que en qualsevol cas no és exhaustiu però sí significatiu.

Bona part de les obres del valencià Arnau de Vilanova, que va viure a cavall dels segles XIII i XIV, les va fer desaparèixer la Inquisició.

L'Antoni de Vilaragut, del segle XIV, és autor d'un tractat de falconeria avui perdut.

L'Anselm Turmeda, mallorquí dels segles XIV i XV, és autor de La disputa de l'ase; hi ha notícia d'una edició del 1509 però no se n'ha conservat cap exemplar.

En Narcís Franch, de finals del XIV i començaments del XV, barceloní, és autor d'una traducció del Corbatxo d'en Bocaccio estampada el 1498 de la qual no se'n coneix cap exemplar.

Les Rimes sobre la presó de Mallorques és una obra anònima i perduda, citada a l'inventari de la biblioteca de Martí l'Humà.

A la Biblioteca de Catalunya es conserven només uns quants fragments de la novel·la cavalleresca catalana d'en Mossèn Gras, Tragèdia ordenada per Mossèn Gras, la qual és part de la gran obra dels actes del famós cavaller Lançolot del Lac..., impresa a Barcelona cap al 1496.

Pierres de Provença és una altra novel·la cavalleresca repetidament impresa en català el segle XVI i principis del XVII, però no en tenim cap exemplar.

En Pere Antoni Beuter, un valencià de finals del XV i primera meitat llarga del XVI, és autor de l'obra impresa en català el 1538 Primera part de la història de València, que tracta de les antiquitats d'Espanya i fundació de València, amb tot lo discurs fins al temps que l'inclit rei don Jaume la conquistà, una obra molt exitosa; el 1550 es publica la segona part en castellà, i la tercera, inèdita, s'ha perdut.

En Rafel Martí de Viciania, un altre valencià del segle XVI, va escriure en català, però imprimí en castellà una Crónica de la ciudad de Valencia y su reino en quatre volums; de la primera part no se'n conserva cap exemplar.

En Martí Ivarra és un erasmista del XVI que, almenys, morí a Barcelona i del qual s'han perdut tot d'impresos.

En Francesc de Borja i d'Aragó que va viure al segle XVI entre Gandia i Roma va publicar, segons que sembla, els seus llibres en castellà, però, en canvi, la seva correspondència i el seu testament es conserven en català.

Per sort, Los col·loquis de la insigne ciutat de Tortosa d'en Cristòfor Despuig, escrits cap el 1557, no es van imprimir fins el 1877, i així van quedar protegits de la censura o de la desaparició.

En Francesc Calça, un altre barceloní del XVI, va projectar, almenys, una història de Catalunya en quatre volums, però només es coneix el primer, del 1588: Cataloniae liber primus.

En Joan Binimelis, un autor mallorquí del XVI-XVII és autor de diferents obres de teologia, medicina, cartografia i matemàtiques pràcticament totes perdudes; la seva obra més important és la Història general del regne de Mallorca, redactada originàriament en català però traduïda posteriorment al castellà, diuen, pel mateix autor.

En Francesc Vicent Garcia, el poeta més important del barroc català que va viure a cavall dels segles XVI i XVII, mai no va veure editada la seva obra, ja que no es va publicar fins al 1703, pòstumament. I, atenció, amb una edició falsa del 1700. Avui, —i encara més atenció— tampoc la podem comprar a cap llibreria.

A l'Acadèmia dels Adorants, valenciana, es reunien els seus membres cada dilluns, al segle XVII, per tal de presentar públicament els seus textos; no s'han conservat. D'acadèmies, als segles XVII i XVIII, n'apareixen diverses, fet que

demostra la vitalitat cultural del moment; però, els papers, o s'han perdut o s'han dispersat o resten inèdits.

En Jeroni del Real, un gironí de finals del XVI i de bona part del XVII, és autor d'uns Advertiments que representen al comú y particulars de la ciutat de Gerona, impresos el 1669 però que ara no es troben.

En Joaquim Ayerdi és un valencià del segle XVII que va escriure, com a mínim, un dietari que abastava set volums. Avui només en tenim dos.

En Josep Blanch i Fontanilles, tarragoní del XVII, poeta, va compilar el cançoner Pancàrpia poètica amb obra pròpia i amb la d'altres poetes tarragonins; el volum no s'ha conservat.

En Josep Romaguera, un altre poeta barroc que situem entre el XVII i el XVIII, és autor de tres llibres, segons ell mateix notifica en el primer i únic imprès i conservat dels tres, l'Ateneo de grandesa sobre eminències cultes ab emblemes il·lustrada; les altres dues, Morfeo despert de les vulgaritats catalanes i La fama en Catalunya no les coneixem.

En Josep de Móra i Catà és un historiador barceloní de finals del XVII i primera meitat llarga del XVIII, que va escriure una sèrie, perduda, de viatges europeus; també és autor d'una Genealogía o nobiliario del Principado de Cataluña que tampoc no es conserva.

L'Albert Burguny i Castelló, mallorquí del XVIII, és un poeta, pintor i escultor l'obra del qual està en bona part desapareguda.

Vint-i-dos casos extrets amb una lectura ràpida d'una obra generalista com és el Nou diccionari 62 de la literatura catalana de l'any 2000. Sintetitzem ràpidament el llistat: escriptors que van del segle XIII al segle XVIII, de Catalunya, de València i de les Balears i que van escriure des de novel·la cavalleresca fins a cròniques, tot passant per la poesia o el pensament erasmista. I repassem els processos de confusió o liquidació: la traducció, la transformació, la no edició, la desaparició o l'oblit sistemàtics.

Hem dit al començament que la ignorància no es dedica habitualment a confegir biblioteques però també podem afegir que tampoc es dedica a destruir-les. Més aviat sabem que és la mala fe qui ho fa. Hi ha múltiples episodis en la història de la humanitat, des del món antic fins a l'actualitat més recent, que així ho demostren i, segons la ciència ficció, el futur ho continuarà mostrant. La destrucció sistemàtica de la cultura escrita, manuscrita o impresa o d'altres manifestacions culturals respon a decisions estratègiques pensades des del poder. El poder vol anorrear realitats concretes a partir d'esborrar la memòria comunal que s'acumula a les biblioteques, als arxius i als museus. I això passa aquí i arreu. Però en el cas de la cultura catalana, el fenomen ha estat poc explorat. Potser ha arribat el moment de revisar críticament el llistat de les confusions i de les liquidacions, i buscar respostes que expliquin la lògica del fenomen, que ara no és ni conegut ni investigat. Així, el pou de les sorpreses podria passar a ser un expositor de realitats que ens ajudaria, tot plegat, a entendre-ho tot una mica millor.

Jacint Bassó
gener del 2018.